

פרשת ויקרא-החודש

גליון 333 | ר"ח ניסן ה'תשע"ה
(שנה תשיעית)

כניסת שבת 17:29
צאת שבת 18:31

מלא טוב

לרב איתי זפרני
לרגל הולדת הבן

מזכרת אכילות

מאחלת לכל תלמידי
הישיבה בין הזמנים מוצלח

ברכת דרך צלחה לכל
המתגייסים

וחג פסח כשר ושמח!

העלון יוצא לאור ע"י
ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:
eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות
איתאל סופר
נתנאל כהן

אשכולות

ביתנו בלבנו לא תמיד יבנה כרם ביבנה

חיפזון

המשגיח הרוחני, הרב אברהם ריבלין שליט"א

אחד המאפיינים של חג הפסח הוא החיפזון. בקרבן פסח צווינו "ואכלתם אותו בחפזון פסח הוא לה" (שמות יב, יא), ופירש רש"י: "בחפזון - לשון בהלה ומהירות כמו 'ויהי דוד נחפז ללכת', אשר השליכו ארם בחפזם".

החיפזון נחוץ בלילה הזה אף שחיפזון ובהלה הם תכונות שליליות, הנזכרות בתוכחה "והפקדתי עליכם בהלה" (ויקרא כו, טז), וכן נאמר "ויכל בהבל ימיהם ושנותם בבהלה" (תהילים עת, לג), "הושע נא נפש מבוהלה" (תפילת הושענות). וכן ברמב"ם: "המבוהלים והנחפזים בדעתם ... הרי אלו בכלל השוטים" (עדות ט, י); ובאורחות צדיקים הזהיר, "אע"פ שהזריזות טובה מאד, יזהר שלא ימהר בעבודתו יותר מדאי, כי הרוכב במהירות קרוב הוא מאד להכשל, וכן מי שהוא רץ במהירות הוא נופל ולא ייתכן לתקן מעשה בבהלה". ואף שאנו מצוים על המתינות "הוו מתונים בדין" (אבות א, א), כאן נצטונו על חיפזון.

גם לגבי המצה נזכר החיפזון, "ויאפו את הבצק אשר הוציאו מצרים עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו מצרים וגם צידה לא עשו להם" (שמות יב, ט). אמת שבני ישראל גורשו בלילה, "ויקם פרעה לילה ... קומו צאו מתוך עמי" (יב, ל-לא), "ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם" (יב, לג) - אבל הם יצאו מצרים רק ביום, "ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את צבאות בני ישראל מצרים" (יב, נד), "ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה" (במדבר לג, ג); ואם כן למה יש צורך בחיפזון? והנה אבות דרב נתן מספר, שבני ישראל אמרו לפרעה, "וכי גנבים אנו שנצא בלילה? אלא המתן לנו עד שיביא לנו הקב"ה ז' ענני כבוד", המתן לשון מתינות - ומדוע היה צורך בחיפזון באפייה ובאכילה, הרי בני"י יצאו רק למחרת? לפיכך פירש רש"י, "כי בחפזון יצאתם מארץ מצרים" (דברים טז, ג) "והחפזון לא שלך היה אלא של מצרים" (בגמרא ברכות ט ע"א מובאות מחלוקת ר"א ור"ע בזה); ואם כן מה עניין החיפזון?

שני הסברים בדבר: ההסבר הראשון סובב על המהלך הידוע, שבני ישראל היו על סף שער הנו"ן של הטומאה. "וואת ערום ועריה" - ערומין מן המצוות, "לבא לקחת לו גוי מקרב גוי", ולולא נחפזנו, נפלנו לבלי קום. לכן הקב"ה פסח על הפתח, גם על "פתחו לי פתח כחודו של מחט", גם על השתדלות כל שהיא, כי לא היה זמן להשתהות. החיפזון נדרש כדי שבני ישראל לא ירדו למקום טומאה שממנו אין תקומה. מהר"ל כתב, שהזריזות מראה שהתהליך של יציאת מצרים הוא עליון, למעלה מן הזמן, ושייך לתשתית בנין עם ישראל (גבורות ה', פרק לו). ובספר נתיבות עולם כתב על הגמרא "כי כרע כרע כחזרא, כי זקיף זקיף כחויא" (ברכות יב ע"א), "כי הכריעה היא מצד השי"ת אשר לפניו יכרעו הכל, ולפיכך ראוי שיהיה בפעם אחת כי הוא יתברך אינו גשם אשר פעולתו היא בזמן..." (נתיבות עולם, נתיב העבודה פרק י').

{ המשך בעמוד הבא }

הראשון של הניסיון, וברגע זה יש לנצל את כל כוחות הטוב בחיפזון לניצחון מושלם.

וכן כתב בעל כלי יקר, "הוא ישופך - ראש", כשהאדם מתמודד בתחילה, הוא יתגבר על היצה"ר, "ואתה תשופנו - עקב", הנחש יתגבר עליו אם הוא ידחה את ההכרעה לסוף. ולכן אצל יוסף כתוב קודם כל "וימאן", ורק אח"כ הוא מחפש תירוצים, "ויאמר אל אשת אדוניו הן אדוני לא ידע מה איתי בבית" (בראשית לט, ה). וכן אומר ר"ח שמואלביץ על פלטי בן ליש, "שנעץ חרבו ואמר כל העוסק בדבר זה ידקר" (סנהדרין יט ע"ב), כי באותה שעה היה ברור לו שמיכל היא אשת דוד ואין לו רשות ליגוע בה, ומיד עשה מעשה שהרושם הזה לא יתפוגג.⁶

המגיד הירושלמי הידוע ר' שלום שבדרון מושל משל בספרו "קול דודי דופק". "קול דודי דופק פתחי לי אחותי רעייתי יונתי תמתי" (שיר השירים ה, ב). משל לאב אוהב, שלאורך שנים תמך בנדיבות, בבנו שהלך לארצות נכר. זמן רב רצה להגיע לבנו האהוב אשר מעבר לים, משרבו געגעועיו החליט לבקר את בנו והודיע לו על כך מראש. כשהמטוס נוחת, בטוח האב שבנו יחכה לו עם קהל גדול, אך להד"ם. האב מתנחם, ולחלופין מניח שהבן מכין קבלת פנים חמה בכניסה לשכונה, ומשום כך לא הגיע. האב מתאכזב שנית, עד שהוא מגלה שהבן אדיש, ולא הכין כלל קבלת פנים לכבודו. האב נוקש על דלת ביתו של הבן, אך הוא ישן ואינו פותח את הדלת. התירוצים של הבן מבעד לדלת הסגורה עלובים ומעליבים: "פשטתי את כתנתי", "רחצתי את רגלי". האב שולח ידו מן החור. שואל ר' שלום למה "מן החור"? "אל החור" צריך להיות. ותירוצו, לא היה חור בדלת! החור נוצר מתגובת הבן. שכן הבן יכול היה להתעלם לחלוטין ולא לענות כלל. גם תשובה חצופה היא תשובה, והיא עדיפה על התעלמות. מהחור הזה של "פתחו לי פתח כחודו של מחט" - מחור זה שולח האבא ידו, ומעי הבן הומים עליו, והוא קם לפתוח! מדוע אם כן חמק הדוד ועבר? "ידי נטפו מור ואצבעותי מור עובר על כפות המנעול". ה' הוא בעל סבלנות. גם כשהדלת סגורה הוא דופק, ושב ודופק. הוא מנצל כל פרצה, ולו סדק קטן לשלוח ידו מהחור. אבל אז נדרשת פעולה חפוזה! אם ברגע קריטי זה חושב האדם על "המור" ועל "החור" ועל "הדלת" ועל כל העולם, והוא אינו רואה את יד ה' המושטת אליו - החמיץ את השעה, והדוד חמק עובר.

איסור חמץ משדר לנו בין השאר לא להחמיץ את השעה, וכששעת הכושר באה - יש לפעול בחיפזון. ממצרים של אז ו"מצרים" של כל הזמנים, הן ממצרי הכלל והן ממצרי הפרט - יוצאים רק בחיפזון.

ההסבר השני קשור לנושא ענישה נכונה. ידוע ש"את אשר יאהב ה' יוכיח", אך מדוע אין אנו מרגישים כך? מדוע אין אנו אוהבים תוכחות? כי אנחנו מענישים מתוך כעס ורוגז, ולא מתוך אהבה. בספרי 'יונה נבואה ותוכחה' הבאתי שמונה פרמטרים לתוכחה אוהבת (עמ' 285-301) וחמישה הקשורים לענישה מכבדת (עמ' 301-324), אחד מהם הוא קצבת העונש. עיקרו קשור לכלל "באשר משפטו פעלו" (צפניה ב, ג) ולדרשת הגמרא "באשר משפטו שם פעלו" (יבמות עח ע"ב), שה' דורש את כבוד שאול, יחד עם איזכור חטאיו¹. יש כאן ענישה משולבת בשכר, במתן עונש בעת ובעונה אחת עם לטיפה [שמגיעה בצדק]². קצבת העונש מראה שאין כאן כעס וענישה של נקמה, אלא ענישה מחנכת. ישראל היו במצרים מאות שנים³, ויצאו 'בעצם היום הזה' (שמות יד, מא) מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקום כהרף עין" (רש"י שם). וכך מתאר הכתוב גם את הגאולה העתידית: "אני ה' בעתה אחישנה" (ישעיהו ס, כב), "בעתה" - נמשך זמן רב עד שמגיע זמן הגאולה, אבל כשמגיע הזמן "אחישנה"⁴.

עד כאן ה"חיפזון" הקשור למהלכי השכינה מלמעלה, באתערותא דלעילא של הנהגת העולם. נביא עכשיו הסבר על החפזון מצד עבודת ה' של בני ישראל, באתערותא דלתתא. כתב ר' צדוק הכהן מלובלין בפתח ספרו צדקת הצדיק: "ראשית כניסת האדם לעבודת ה' צריך להיות בחפזון. כמו שמצינו בפסח מצרים שהיה נאכל בחפזון. מפני שהתחלה לנתק עצמו מכל תאוות עוה"ז שהוא מקושר בהם צריך לשמור הרגע שמתעורר בו רצון ה', ולחפזו על אותו רגע למהר לצאת משם אולי יוכל, ואח"כ שוב ילך במתינות ולאט כדין פסח דורות" (צדקת הצדיק אות א).

ור' חיים מוולוז'ין תלמיד הגאון מוילנא כתב: "כי מעת שעולה על רעיון האדם לעשות מצוה תיכף נעשה רישומו למעלה במקום שרשה העליון, וממשיך משם על עצמו אור מקיף, וקדושה עליונה חופפת עליו וסובבת אותו ... ועי"ז האור המקיף הוא דבוק כביכול בו יתברך גם בחייו ... וזה האור המקיף הוא לו לעזר לגמור המצוה ... הבא ליטהר מסייעין אותו ... וכן להפך"⁵. משמע רגע המאבק הוא הרגע

¹ "ויהי רעב בימי דוד שלש שנים ... ויאמר ה' אל שאול ועל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים" (שמואל ב כא, א) - אל שאול שלא נספד כהלכה, ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים - מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספקין להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגו" (יבמות עח ע"ב).

² וכן מצאנו בהנהגת הקב"ה עם יוסף, שנשלח למצרים עם שיירת ישמעאלים. אבל שלא כדרכם היו הישמעאלים הללו נושאים נכאות צרי ולוט. וכן הנביאים היו נוהגים כבוד במלכים ויחד עם זאת מטיפים להם מוסר. וכן ידוע הסיפור ברי' ישראל מסלנט שטרח לכבד יהודי לפני שנתן לו מוסר. ראה יחסי נתן ודוד, אליהו ואחאב.

³ "ומושב ישראל אשר ישבו במצרים שלושים שנה וארבע מאות שנה" (שמות יב, מ).

⁴ הגמרא עצמה מבארת, שהפסוק מתאר שני סוגים של גאולה "זכו - אחישנה, לא זכו - בעתה" (סנהדרין צח ע"א).

⁵ נפש החיים, שער א, פי"ג בהגהה.

⁶ ר' חיים שמואלביץ, שיחות מוסר, שנת תשל"ג, עמ' כ.

ביטול תורה, אוי ביטול תורה". הקשה הדוור, שהרי הרב לא חייב לבוא לכנסים הללו, וענה לו ר' שאול שפשיטא שלא יבוא, אך גם בקריאת המכתב יש משום ביטול תורה.

לר' שאול הייתה חברותא קבועה עם הרב קוק, מדי יום ביומו משש עד שבע בערב בטור (הספיקו לעבור על אר"ח וחלק מיו"ד). החברותא התקיימה בהתמדה כזו שכשר' שאול היה חולה, בירר הרב קוק עם אשתו האם חומו נמוך מארבעים מעלות, ואילו ר' שאול "החזיר" לו כשבא ללמוד בעיצומה של סעודת הפורים. הרצ"ה אף מספר שפעם אחת רצה הנציב העליון הבריטי להיפגש עם הרב, אך ר' שאול התעקש שלא לבטל את החברותא.

דומה, שמאז ימי הגר"א לא קם חכם שבירר וזיקק את המשנה והתוספתא, מדרשים לצד הבבלי והירושלמי, באופן כה שיטתי וממוקד כר"ש ליברמן. ר' שאול היה זהיר מאוד בהגותו, ותמיד העובדה, שפעמים רבות הגירסאות שהציע התאימו לכתבי יד שהתגלו מאוחר יותר. מקרה מובהק לכך הוא בהוצאת ההלכות האחרונות בפ"ג מכות ירושלמי, שהר"ש ליברמן הצליח לשחזר שם משניות רבות שהתאימו לכתב היד שמצא שלמה וידר אח"כ. ר"ש ליברמן האמין שחשוב לדעת את היראליה שסביב הטקסט, על מנת להגיע ל'פשוט' האמיתי. ר"ש ראה את א"י של ימי המשנה והתלמוד כפסיפס, שבו חסרות אבנים, ושבחלקן צבען הועם, ומלאכתו הייתה לחזור ולצבוע את האבנים, תוך דליה ממדרשים, חלקם נדחים, ומשלל מאמרים שלא נמצאים במקורותינו, ככתבי השומרונים, הנוצרים הראשונים וכו'. האמת הייתה אור לרגליו של הר"ש, ואנו מוצאים לא פעם ולא פעמיים שחוזר בו מדבריו ואומר: "וכל דברי ב'ירושלמי כפשוטו' בטלים ומבוטלים". במקום אחר מספר לנו ר' שאול כיצד עיין, בין השאר, ב'חסדי דוד' אך לא מצא בו פירוש שיתיישב על דעתו. יגע וטרח ועלה בדעתו ביאור יפה, אלא שאז הסתכל שוב ב'חסדי דוד' ומצא שבעצם דבריו תואמים לכתוב שם, וכמעט "שכתבתי דבר שלא בשם אומרו".

תתום יריעתונו אם ננסה לעמוד על כל ספריו של ר' שאול. למעלה ממאתיים כתבים הוציא ר' שאול, מהם כתביו שלו, מהם מדרשים שהגיה או כתבי ראשונים ואחרונים (למשל, היה העורך הראשי של הר"מ בהוצאת מוסד הרב קוק). ספרו-בכורו היה "על הירושלמי" בו הוא מציג, בין השאר, כללים לתיקון נוסח הירושלמי, הגדרת תופעות בירושלמי והצגת תוכניות לחקר הירושלמי. לאחר מכן, הוציא קבצים בשם "תיקוני ירושלמי", בהם מביא פירושים חדשים, תיקוני נוסחאות וחיידושי לשון, ביותר ממאה ושלושים מקומות בירושלמי. פירושו לירושלמי, "הירושלמי כפשוטו", היה מיועד להיות פירוש שמצד אחד מבאר כל מקום מבחינה פילולוגית והלכתית עד קוצו של יו"ד, ומאידך פירוש קצר ופשוט. ל'ירושלמי כפשוטו' צירף הר"ש ליברמן מבוא מפורט וחשוב מאוד לדרכו של הירושלמי (ובכלל, כל מבואיו של ר"ש ליברמן שופעים במידע חשוב). ר' שאול אף תכנן לכתוב פירוש על כל הירושלמי, ומה שהוציא לבסוף על מסכתות שבת, עירובין ופסחים, היה מעין הקדמה לכך. אמנם לכך לא זכינו, ובשנת תרצ"ז פנה בפתאומיות למה שיהיה מפעל חייו, התוספתא. תוך שלוש שנים הוציא את ארבעת הכרכים של "תוספות ראשונים", שם מקבץ

פרופ' הרב שאול ליברמן נולד בשנת ה'תרנ"ח (1898) והלך לבית עולמו בט' ניסן ה'תשמ"ג (1983). גדל במוטול (בלרוס בימינו, ליטא דאז) כבן למשפחה מיוחסת, כאשר אבי סבו היה בעל ה'קרן אורה', ואח סבתו היה בעל ה'דברי מלכיאל'. בנוסף היה בן דודו של החזו"א. למד בשיבות מלץ, מינסק, סלובודקה ונובהרדוק. התחתן עם בתו של "הגדול ממינסק" (ר' ירוחם פרלמן), ובשנת תר"פ (1920) החל ללמוד רפואה באוניברסיטת קייב, והמשיך לימודיו בננסי. בתרפ"ז (1927) עלה ארצה והחל ללמוד באוניברסיטה העברית. כבר לאחר ארבע שנים החל ללמד באוניברסיטה, לצד הוראתו בבית המדרש למורים של "המזרחי" (לצד מורים כרב זווין ועוד), בשנים אלו נפטרה אשתו בדמי ימיה, והוא נישא בזוו"ש ליהודית, בתו של ר' מאיר בר-אילן. בשנת 1935 מונה לראשות מכון הרי פישל. בשנת ת"ש (1940) פוטר מהאוני' העברית בשל תככים שלא היו תלויים בו, ונאלץ לרדת מהארץ על-מנת ללמד בסמינר על שם שכטר בניו יורק. שם לימד ר' שאול ופרסם את כתביו ואת מחקריו הרבים עד לפטירתו.

עוד מימיו בסלובודקה נחשב ר' שאול לבקי גדול. שליטתו בשני התלמודים על מפרשיהם הייתה ברמה כזו שיכול לומר באיזו שורה מופיע הקטע שעליו נשאל – ובמיוחד התמחה בירושלמי ובתוספתא. כך אנו מוצאים פעמים רבות בכתבי הרב זווין ושל רבנים נוספים "והעירני הר"ש ליברמן מהתוספתא וירושלמי וכו'". סיפר חכם אחד שקיבל מהרב גורן שאלה עבור בקיאים בירושלמי, וכששאל את ר' שאול, הלה ציין תוך פחות משלוש דקות את מקור המאמר, בירושלמי סוטה. וכן מספר חכם אחר, שתמיד כשנפגשו היה ר' שאול מבקש ממנו שישאל אותו שאלה. פעם אחת שאל אותו גבי דברי בעל הטורים בבראשית (וגם במצורע) שהאדם לקה במיתה, חווה לקתה בזיבה ונחש לקה בצרעת, ושאל אותו היכן מצינו צרעת בבעל חיים. משך כל תפילת שבת הסתובב ר' שאול כארי בסוגר, עד שלקראת סוף התפילה בא אליו כמעט בריצה ואמר, שדן בכך רד"ל בהגותו על מדרש רבה, ובין השאר כתב שנשילת עור הנחש קשורה לצרעת שלקה בה. ומספרים שאף אנשי היישוב הישן בירושלים הכירוהו והוקירוהו, ואפילו סבו של הרב אלישיב, הרב עלישוב, שהקפיד שלא לראות אדם ללא זקן, היה נפגש עם ר' שאול.

ר"ש ליברמן שלט בכעשר שפות, ועתים יתרגם, במקומות הנדרשים, קטעים שלמים מיוונית ומלטינית כלאחר עט. לצד בקיאותו בתורה הייתה בקיאותו בספרות ההלניסטית והמזרחית כמעט בלתי נתפסת, ואמנם אלי ויזל, שלמד עמו בחברותא וגם עם מר שושני (אכמ"ל), העיד כי הידע של ר' שאול לא נפל ממר שושני ואף היה מסודר יותר. אמנם ללא ספק ניחן ר' שאול בזכרון יוצא-דופן, אך אין לחשוב שקנה ידיעותיו אלו ללא יגיעה רבה, כפי שיעיד הסיפור גבי חכם אחד שזכר יותר ממנו תוס' אחד בחולין דף צב. לאחר שהסתיימה פגישתו עם ר' שאול, עמד לצאת את החדר, אולם ראה שר' שאול פותח מסכת חולין בדף הראשון ומתחיל ללמוד. לתמיהתו ענה ר' שאול – אם שכחתי תוס' אחד, מי יודע כמה נוספים שכחתי גם כן.

בחדרו לא היה כסא, על-מנת שהנכנסים לא יאריכו בשיחתם ולא יטרידוהו לשווא. פעם אחת הביא דוור לרב ליברמן את מכתביו, שהיו ביניהם הזמנות לכנסים. שמע הדוור את ר' שאול נאנח ואומר "אוי

ליברמן שלימד את חכמי ירושלים את דרכי ההדרה, כתיבת ההערות והמבוא. ואמנם יש מתלמידי תלמידיהם המוציאים לאור כיום ספרי ראשונים ומשתמשים בספרו "תוספתא כפשוטה" על כל צעד ושעל מבלי להזכיר את שמו בהערותיהם. גם בכרכים האחרונים של האנציקלופדיה התלמודית (שהיה אחד מעורכיה) פסק שמו מלהופיע, אף שהופיע עשרות פעמים בשלושה עשר הכרכים הראשונים. וכאן יש שתי אפשרויות, או שפסקו פתאום מלציין בספריו, או שפשוט פסקו לציין זאת. ועלה על כולנה המהדיר של חידושי רבינו דוד לפסחים (עמ' 58) שסג מהדורת ירושלים (תשל"ח) שהביא את דברי ר' שאול כפי שכתב אליו במכתב (כתשובה לשאלתו!) באופן הבא: "להבנת הענין על בוריו נביא בזה דברי חכם מובהק אחד שביאר דברי רבינו בדברים הנכוחים הבאים". הגיעו הדברים עד כדי שכאשר הרי פישל הוציאו בשנת תשכ"ו את קובץ הראשונים למו"ק במהדורה מחודשת, השמיטו את כל ההסכמות, ולא מחמת הצניעות, אלא בשל העובדה ששמו של ר' שאול התנוסס עליהם כעורך ראשי. כן הדברים גם גבי המוציאים לאור של ה'חסדי דוד' לר"ד פארדו, ששמו של ר' ליברמן נעדר משם, על-אף שערך והגיה אותו, וכן הדין כלפי כתבים נוספים.

התוספתא בב"מ (סופ"ג) אומרת "אין משרבטים ומסרטיין את הבהמה ואין נופחים בקרביים..." ומפרשים בבבלי (ב"מ ס ע"ב) על אתר שאיסור ניפוח הקרביים אמור בקרביים העומדים למכירה על-מנת שיראו רחבים יותר. אלא שר' ליברמן מביא מהירושלמי בביצה פ"ג ה"ו שדן בחביטת הבהמה או ניפוחה בימי חול המועד (וזה דלא כמפרשים המקומיים שם, ור' ליברמן, בין השאר, ציין לשערי ארץ ישראל {עמ' 285} דפירש כן ע"פ ספר הפרדס) ומשם נראה כי היו מנפחים בהמות חיות. בטעם הדבר מביא לפנינו ליברמן מכתבים "מדעיים" של אתה תקופה, שהאמינו שבהמות מזדקנות ישמינו אם יאכילום לאחר נפחת אוויר לקרביהן של הפרות, כך שאסרו את ניפוח הבהמה העושה אותה שמנה למראית עין.

הגמ' בסוטה מח ע"ב (וכן במקבילה בירושלמי) מפרשת את התוספתא (פי"ג): "היו משתמשין בבת-קול". ועומד הר"ש ליברמן על-כך שזהו ביטוי זר לעברית, ונראה שזהו פירוש מילולי לביטוי ביוונית, שמוכנו לשאול בבת-קול (על-מנת לקחת עצה, או "לדעת" את העתיד), ומבאר על סמך עשרות מקומות, כי מדובר בשאילת התינוק 'פסוק לי פסוק', או בקריאה בספר על-מנת להיתקל בפס' בעל משמעות, וזה הפירוש ל"בת-קול" – שאף שאדם משמיע את הקול, אין הוא מכיר במה שיוצא מפיו, ומה שחשוב בעיני המפרשים את דבריו הוא קולו בלבד, בת הקול. (ומציין בבבלי יומא נב ע"ב, ירושלמי שקלים פ"ו ה"א עם יאשיהו, ראה שם, וכן יש לציין על זו הדרך על המנהג (המגונה) לקבוע החלטות על סמך פתיחה אקראית בתנ"ך).¹

¹ בשולי הגליון, עם כתיבת הטור האחרון, כאן המקום להודות בראש ובראשונה למאיר פרידמן ס"ט, על הגהת הטורים. כמו-כן, לעורך איתאל סופר ס"ט, ולנתנאל כהן ס"ט. ולבסוף, לכל הקוראים שתמכו ועודדו, תודה.

ר"ש את כל ההבאות בראשונים, גרסותיהם ופירושיהם על התוספתא כולה (ונזכיר כי מדובר בעבודה ללא מחשב). וכל זאת לא היווה אלא הקדמה לפירושו הגדול על התוספתא – אותו הוציא בשתי מהדורות: הפירוש הקצר והפירוש הארוך. בפירוש הקצר, מביא ר"ש את התוספתא המוגהת יחד עם ביאור קצר למי שרוצה לעבור על התוספתא ב"קופיא בעלמא". בביאור הארוך מפרש הר"ש על סמך הנוסחאות שבכל כת"י, פירושי חז"ל, הגאונים והראשונים והוויות העולם של אותה תקופה. חשוב לציין שהר"ש הקפיד לפרש את התוספתא כפשוטה (כן אמור הדבר כלפי פירושו על הירושלמי) מבלי להיצמד לפירוש הבבלי לסוגיה כמו גם למסקנה ההלכתית (דבר שלקו בו לא מעט מפרשני הירושלמי והתוספתא), כי אם לדקדוק הלשון בלבד, כאשר לא תמיד נפסקה "שיטת בני ארץ-ישראל" להלכה (למשל ראה כיצד הוא מבאר את שיטת בני א"י במוקצה, בתוספתא כפשוטה בביצה). הר"ש התמחה בהוצאת "גרעיני הלכה" מתוך האגדה, היינו מתוך מדרשים, מהם קדומים ונדחים, מתוך כתבים עתיקים (ככתבי כת מדבר יהודה וכו') ומתוך פיוטים קדומים "שאינן לך פיוט שאין ללמוד ממנו איזה דבר באגדה, הלכה, פירוש, גירסא ובתולדותיהם". ועל כל אלה יצטרפו עשרות המאמרים והספרים (כ"יוונים והתיוונות בארץ ישראל") שפרסם על אותה תקופה, ואין לנו מקום לפורטם. ר' שאול לא היה בלשן וגם לא היסטוריון, אך לא יהיו בלשנים והיסטוריונים (העוסקים בזמן בית שני) שלא ישתמשו בכתביו כספרי יסוד. ובכלל, בכל הקשור לאותה תקופה, הר"ש ליברמן היה מקור ידע מהמדרגה הראשונה.

כשעבר ר' שאול לסמינר של שכטר, עורר הדבר הלם מסוים. פתאום גדול בתורה לפי כל קנה מידה "עובר צד", ומיד התעוררו מלעיזים ומלעיגים. ואמנם נראה כי היו כמה שיקולים שעמדו בפניו של ר' שאול. הראשון – כיום התנועה הקונסרבטיבית היא מוקצה מחמת מיאוס, אלא שלפני כשבעים שנה עדיין לא הייתה הפרדה ברורה, ונדגים העניין אם נציין שעוד כמה שנים לפני מינויו של ליברמן היו שולחים מורים מהישיבה אוניברסיטה (היינו YU) לסמינר של שכטר להשתלמות, וכן היו רבנים אורתודוכסיים נוספים שלימדו בסמינר. זאת ועוד, ר' שאול רצה לנסות לשמר את הגחלת, ולהסיט את הסמינר חזרה אל היהדות המסורתית ועשה זאת בעצה שנטל מרבתי (ראה במכתבו לרב וינברג, המופיע בסוף כתבי הרב וינברג ח"ב). בנוסף, ר' שאול קיבל שם תנאים נוחים מבחינה חומרית, ויכול ללמד מה שרצה ללא הגבלות. ספרית הסמינר היתה מהטובות בעולם בתחום כתבי היד, וכך רק שם היו התנאים שהיו מאפשרים לו לעמול על מפעלו האדיר על התוספתא. אמנם חשוב לציין כי כל הנימוקים הללו ועוד אחרים שניתן להוסיף אך אכמ"ל, הם בגדר של לימוד זכות בלבד, ואין בהם משום הצדקת המעשה. מכל-מקום בימיו של ר' שאול מעולם לא היתה ישיבה מעורבת בבית הכנסת, וכן עמד בתוקף כנגד מינוי 'רבנות', ורק לאחר פטירתו הותר הפרץ.

כאשר עמד ר' שאול בראש מכון הארי פישל, הדריך צוות ת"ח בהוצאתם לאור של ספרי ראשונים למסכת מועד קטן. ואף שהיו כבר נסיונות בודדים להדיר ספרי ראשונים, מכל מקום היה זה ר"ש

המערכת מודה מקרב לב לכותב הדגול הבה"ח מרדכי קמלמן נר"ו, על שהתמיד במשך שנה בכתיבת הטור הנפלא "אשי ישראל" בטוב טעם וזדעת, מדי שבת בשבתו, ובכך העשיר והרחיב את אופקיהם של הקוראים. אנו מאחלים לו הצלחה רבה בשירותו הצבאי ויה"ר שיצליח בכל מעשי ידיו.